

TUTKIJA TAITEEN RYYTIMAALLA

Haastattelu: Lottaliina Lehtinen

Hannu Saha on kulttuurialan vaikuttaja, jonka nimi on monelle tuttu. Saha, koulutukseltaan filosofian tohtori, toimii nyt toista kautta taiteen keskustustoimikunnan päätoimisena puheenjohtajana. Tapasin Hannu Sahan kesäisenä päivänä tarkoitukseni ottaa selvää, miltä Suomen kulttuuripolitiikka aitiopaikalta katsottuna näyttää.

LOTTALIINA LEHTINEN

Olet vaikuttanut ensisijaisesti musiikkialalla. Millainen muusikkotausta sinulla on?

Olen kotoinen Lounais-Hämeestä, syntynyt Humppilassa ja asunut lapsuuteni ja nuoruuteni Urjalassa. Urjalassa oli vahva torvisoittobuumi – kanttori **Toivo Lankinen** sai aikaan suuren ilmiön, ja 1960-luvun lopulla nuorisotorvisoittokunnassa oli sata jäsentä. Kymmenvuotiaana menin soittokuntaan soittamaan tenoritorvea, mikä oli ensimmäinen ”virallinen” kosketukseni musiikkiin.

Teini-iässä soitin folk-rock-yhtyeessä nimeltään **Mummi kutoo**, joka teki vuonna 1975 Love Recordsille yhden levyntin. Yhtyeen idea oli sama kuin englantilaisessa suosikkiyhtyeessämme **The Incredible String Band**’issa: mahdollisimman paljon soittimia, ja jos joku oppi jotain uutta soitinta vähänkin soittamaan, se otettiin bändiin mukaan.

Pääsoittimeksesi ilmoitetaan kantele?

Viimeisen lähes 30 vuoden aikana kantele ja koko kanteleperhe on ehdottomasti ollut pääsoittimeni. Menin aikoinaan yliopistomaailmaan musiikin tutkijana. Opiskelin Tampereen yliopistossa professori **Erkki Ala-Könnin** alaisuudessa ja ostin häneltä heti yhdeksänkielisen kanteleen. Sitten sain viisikielisen ja vähän myöhemmin ison kanteleen ja muitakin malleja. Lähtökohtana minulla oli, että jos lähden tutkimaan kansanmusiikkia, minulla pitää olla siihen omakohtainen kokemus.

Valmistumiseni jälkeen sain koulutustani vastaavaa työtä Kansanmusiikki-instituutista Kaustiselta, minne siirryin ensin koulutusohjaajaksi ja hieman myöhemmin instituutin johtajaksi. Kaustisella aloin erittäin määrätietoisesti soittaa isoa kanteletta sikäläisellä perinnetyylillä, Perhonjoki-

laakson mestaripelimannien johdatuksella.

Oliko sinulle heti selvää, ettet halua muusikkoudesta pääammatia?

Elämänurat ovat joskus myös sattumuksista kiinni. Mummi kutoo -yhtyeelle oli varattu studioajat toisen LP:n äänityksiä varten, mutta Loven konkurssi muutti suunnitelmat. Toista levyä ei tullut koskaan, ja yhtyeikin lopetti siihen paikkaan. Joskus olen pohtinut, että jos se levy olisi tullut, muusikkouteni olisi saattanut ammatillistua jo silloin enemmän.

Tutkijana olen professori **Heikki Laitisen** koulukuntaa siinä mielessä, että kutsun itseäni musisoivaksi tutkijaksi ja tutkivaksi muusikoksi. Lähtökohtana on, että omakohtaisen musisoinnin kautta ymmärtää syvemmin. En siis ole muusikko sanan varsinaisessa merkityksessä, mutta muusikkous on ollut tärkeä osa

tutkijuuttani ja koulutustyötäni.

Tein väitöskirjani vuonna 1996, kun olin jo 15 vuotta opiskellut Perhonjokilaakson kantelepelimannien kanssa korvanvaraisesti sikäläistä musisointia. Kirjasin tämän tietouden väitöskirjaksi nimellä ”Kansanmusiikin tyyli ja muuntelu”. Ideana oli, että koska kaikki pelimannikanteleensoittajat soittavat vain korvanvaraisesti, kansanmusiikin vanha olemus – jatkuva muuntelevuus – on siinä musiikissa. Tällaista tutkimusta en olisi voinut tehdä, ellei oma muusikkous olisi ollut siellä takana.

Aitiopaikalla jo 20 vuotta

Taiteen keskustustoimikunnan (TKT) johtoon et kuitenkaan tullut aivan suoraan Kaustiselta, vaan sinulla oli takanasi pitkä kokemus taidetoimikuntatyöstä.

Kyllä, olen tavalla tai toisella ollut 20 vuotta mukana taidetoimikuntalaitoksessa – vuorotellen

alueellisissa toimikunnissa ja säveltaidoimikunnassa. Noin neljä vuotta sitten minut kutsuttiin TKT:n puheenjohtajaksi.

Toimikunnissahan jäsenenä voi olla enintään kaksi kolmen vuoden kautta, minkä jälkeen on pakko jäädä pois. Tämä on hieno periaate, joka varmistaa, ettei valta jämhädy tietyille henkilöille. Olen siis koko ajan ollut mukana taidetoimikuntatyössä, mutta sallituissa rajoissa.

Mikä on taiteen keskustoimikunnan rooli Suomen kulttuurielämässä?

Taiteen kentältä katsottuna se on todella tärkeä, kentän oma elin. TKT:n perustehtävänä on jakaa valtion taiteenedistämisen tukea kentän toimijoille. Taiteilijajärjestöt ja muut alan toimijat tekevät opetusministeriölle ehdotukset TKT:n ja valtion taidetoimikuntien jäseniksi. Taiteen kenttä siis pohtii itse, kenestä taidetoimikunnat muodostuvat.

Nykyään rahaa jaetaan noin 25 miljoonaa euroa, josta alue-toimikuntien osuus on noin 4 miljoonaa euroa. Jo määrärahoina kyseessä on erittäin iso osa suorasta taiteilijatuesta – jaamme muun muassa kaikki valtion taiteilija-apurahat. Myös taidetoimikuntien rooli kulttuuripolitiikan strategisessa suunnittelussa on merkittävä.

Taiteen keskustoimikunnassa istuvat puheenjohtajan lisäksi valtion taidetoimikuntien puheenjohtajat sekä kuusi muuta, nimitettyä jäsentä. Mikä on puheenjohtajan rooli suhteessa koko toimikuntaan?

Lain mukaan TKT:n puheenjohtaja ”johtaa, valvoo ja kehittää” toimintaa eli on periaatteessa systeemin ylin, täysin puolueeton johtaja. Jokainen TKT:n puheenjohtaja on yleensä edustanut erityisalueeltaan jotakin taiteen alaa, mutta puheenjohtajan tehtävä on ajatella kaikkia taiteen alueita tasapuolisesti.

Kuinka eri alojen asiantuntemus on toimikuntatyössä edustettuna?

Nykyään entistä paremmin. Kun 1980-luvun loppupuolella aloitin työni säveltaidoimikunnassa, oli vielä olemassa henkinen kahtiajako vakavaan ja kevyeen musiikkiin. Vielä parikymmentä vuotta sitten oli

aivan normaalia, ettei taide-musiikin ammattilainen tiennyt juuri mitään kevyen musiikin alueesta ja päinvastoin.

Nyt maailma on muuttunut olennaisesti. Cross-over on vallannut alaa, ja laaja-alainen ymmärrys on lisääntynyt todella paljon. Tämä tietenkin helpottaa työtä.

Haasteena vapaan kentän rahoitus

Millainen on musiikin rahoituksen suhde muihin taideoihin? Hakijamäärään verrattuna balanssi eri taideohjelmojen välillä on varsin hyvä. Esimerkiksi suoran taiteilijatuon osalta kuvataiteen hakemuksia tulee 3–4 kertaa enemmän kuin säveltaiteen.

Suomalaisessa kulttuurikentässä musiikin osuus yhteiskunnallisesti tuettuna taidemuotona – sekä valtion että kuntien tuki mukaan luettuna – on todella merkittävä. Rahoituksen pääkohteen muodostaa infrastruktuuri, jossa keskeisenä ovat ensinnäkin todella mahtava koulutusjärjestelmäme, toisaalta orkesterilaitoksemme – mahtava systeemi sekin – ja kolmantena suora taiteilijatuus.

Onko musiikin rahoituksessa tällä hetkellä erityisiä kipupisteitä?

Kyllä, vapaalla kentällä. Suomalaisten marginaalien kirjo on laajempi kuin koskaan. Se, miten saadaan elinmahdollisuuksia ja kehittymismahdollisuuksia näille marginaaleille, on oleellisen tärkeää.

Itse olin musiikin alueellista tarjontaa pohtivan työryhmän puheenjohtajana puolitoista vuotta sitten. Työryhmä tarjosi monia hyviä näkemyksiä siitä, miten näitä alueita voidaan auttaa. Ehdotimme muun muassa, että valtionosuusorkestereiden oheen perustettaisiin määrääkäsia – käytännössä viisivuotisia – vapaan kentän orkestereita eri musiikin aloille. Tämä on edelleen selkeä tavoite. Ehdotus sisälsi myös erilaisia kiertuetuen muotoja. Keskeinen ajatus oli, että rahalla kehitetään aktiviteetteja, ammattilaisille työtilaisuuksia ja yleisölle monipuolisempaa tarjontaa kautta maan.

Kun vähistä rahoista maksetaan, homma muistuttaa usein

talkootyötä. Seuraatko sitä, miten vapaan kentän julkista rahaa käytetään – maksetaanko esimerkiksi työehtosopimusten mukaisia palkkoja tai sunnuntailisiä?

Ay-ongelmat eivät näy meidän papereistamme, enkä ole niistä aikaisemmin edes kuullut. Meille – siis esimerkiksi säveltaidoimikunnalle – tulee anomuksena suunnitelma ja budjetti hankkeesta, eikä siitä välttämättä näy, miten kokonaisbudjetti kohdistuu yksittäiseen musikkoon.

Toisaalta valtionosuus on aina vain osa kokonaisbudjetista. Jos tällaisia ongelmia on enemmänkin, asiasta on kuitenkin hyvätieto, ja siihen tulee ehkä kiinnittää enemmänkin huomiota.

Tukiraha tulee veikkausvoittovaroista. Onko tämä turvallinen tapa rahoittaa kulttuuria?

Se on tapa joka toimii ja johon on totuttu.

Ihannehan olisi, että kaikki valtion tuki olisi budjettiturvan piirissä. Lähitulevaisuuden tavoite on – kunhan kulttuurimyönteisyyttä tarpeeksi poliitikoista löytyy – saada laitusrakenne budjettiturvan piiriin. Vapaan kentän tukemiseen sopiikin siten tämä harkinnanvaraisuus ja veikkausvoittovarojen jako.

Mikäli infrastruktuurit saataisiin laajemmin budjettiturvan piiriin, vapautuisi vapaalle kentälle resursseja, joista nyt voidaan vain haaveilla.

Onko tämä asia, johon TKT pyrkii vaikuttamaan?

Kyllä. Esimerkiksi opetusministeriössä valmistellussa taide- ja taiteilijapolitiisessa ohjelmatyössä (TAO), jonka valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksensä vuonna 2003, yksi tärkeistä tavoitteista oli laitoksen saaminen osaksi valtionbudjetin menoja.

Asia on juuri nyt erittäin ajankohtainen. Kansallisten veikkausjärjestelmien monopoliluonne on EU:n kilpailusäädösten vuoksi uudessa harkinnassa. Suomessakin pohditaan asiaa myös siltä kannalta, miten kävisi, jos ei enää olisikaan käytettävissä kulttuurille, tieteelle, urheilulle ja nuorisotyölle veikkausvoittovaroja.

Toivon todella, että kansalliset järjestelmät säilyvät: EU:n jäsenvaltioiden on voitava huo-

lehtia itsenäisesti kulttuurinsa rahoituksesta, samalla tavoin kuin ne nyt huolehtivat oman kulttuurielämänsä asioista.

Musiikin tukijärjestelmä on Suomessa hyvin järjestetty; julkisen tuen lisäksi on myös yksityisiä tukitahoja. Onko tämä se tapa, jolla edetään jatkossakin?

Musiikin alueella Teosto ja Gramex kanavoivat myös edistämistukea kentälle. Toimintamalleihin liittyy uhkia, aivan samoin kuten veikkausmonopoliinkin. Kukaan ei lopullisesti voi tietää, pystytäänkö nykyinen malli säilyttämään. Jos tappioita tulee, valtiovaltaa tulee ottaa enemmän vastuuta ja tulla korvaamaan niitä tuloja, joita mahdollisesti on menetetty.

Isojen isäntien yhteistoiminnalle olisi juuri nyt myös tilausta. Musiikin alan oman edistämisen järkevä malli olisikin kaksirakenteinen: yhtenä osana kaikki toiminnot sisältävä Musiikin tiedotuskeskus, toisena ESEK:n ja LUSES:n toiminnat yhdistävä edistämiskeskus.

Tärkeä asia on myös se, että yksityisten kulttuurirahastojen tuki on tällä hetkellä erittäin hyvällä mallilla. Niiden tukimahdollisuudet ovat moninkertaistuneet aika lyhyessä ajassa, mikä on valtavan hieno asia.

Musiikon leipä

On tutkittu, etteivät ihmiset enää osta äänilevyjä muun muassa siitä syystä, että musiikkia kuulee niin paljon radiossa. Musiikki arkipäiväistyy, eikä siitä olla valmiita maksamaan musiikoille palkkaa. Onko tällaiselle asenneilmastolle mitään tehtävissä?

Radiota ei voi laittaa syntipukiksi. Tekijänoikeusysteemi radioissahan toimii, ja muusikko saa siitä palkkionsa. Uhat ovat mieluumminkin muualla sähköisellä alueella.

Itse asiassa en ole huolestunut taiteen arkipäiväistymisestä. Senhän pitäisi olla vain hyvä asia. Minusta on hienoa, että taide kohtaa ihmisen lähes kaikkialla, esimerkiksi katutaiteen kautta. Se, että taide on ihmisten jokapäiväistä elämää, tekee suhteesta luonnollisen.

Ilman muuta on kuitenkin niin, että ammattilaisten pitäisi pystyä musiikilla itsensä elättämään.

Siksi työtilaisuuksien luominen on olennainen osa julkisenkin tuen kohdentamista. Tärkeää on tarkastella myös koulutusmääriä – sitä, kuinka paljon ammattilaisia koulutetaan. Näitä asioita tutkitaan mm. TKT:n tutkimusyksikössä.

Musiikkialalla päättyöt ovat yleisin työllistymisen muoto. Olisiko tärkeää, että musiikkialalla voisi työllistyä vakituissaisissa työpaikoissa?

Periaatteessa, ideaalitasolla, niin pitää olla. Orkesterilaitoksen laajentaminen määräaikaiseksi pieniyhteytoiminnaksi tähtää juuri siihen.

Käytännössä asian toteuttaminen hyvin laajasti on kuitenkin mahdotonta. Muusikoitahan on valtava määrä. Pääasia on, että sellaiset sosiaali- ja työturvaukset, jotka liittyvät muihinkin ammatteihin, ovat mukana silloin, kun tapahtuu maksusuorituksia tehdystä työstä. On myös ilahduttavaa, että taiteilijoiden eläke- ja sosiaaliturvan uudistaminen näyttäisi olevan menossa oikeaan suuntaan tämän hallituksen aikana.

Myös muusikkomäärä on alan ongelma. Hetkellinen julkis kilpailee keikoista pitkän linjan ammattilaisen kanssa. Toisaalta keikan saa usein se, joka on valmis tekemään sen halvimmalla.

Ammattimuusikko joutuu nykyään tekemään aivan liian paljon ilmaista promoamista. Ennen televisioesiintymisistä ja vastaavista maksettiin korvaus, mutta nyt bisnesmaailma on viemässä tai vienyt muusikon oikeuden palkkioon ja pitää sitä muusikon omana panoksena myyntityöhön. Useimmiten tällainen vaatimus on kohtuuton, varsinkin kun työstä on vaikea kieltäytyä.

Pitäisikö musiikkialan toimijoiden hakea toiminnalleen nykyistä enemmän sponsoreita?

Taiteen sponsorirahan kehitystä tutkitaan TKT:n tutkimusyksikössä. Viimeisimmän, parin vuoden takaisen kartoituksen mukaan sponsorirahan määrä olisi taiteessa vähentynyt. Sponsoreiden hankkimisessa voittavat yleensä ne toimijat, joilla on jo muutenkin pelivaraa ja eniten näkyvyyttä. Marginaalisemman

kulttuurin on vaikeampi taistella sponsorituesta.

Sponsorirahoitusta tulisi kuitenkin saada lisää. Suunniteltava verovähennysoikeuden laajentaminen on keskeinen osa tätä työtä.

Toistaiseksi aloittelevan kansanmusiikkiyhtyeen kannattaisi tehdä anomus taidetoimikunnalle sen sijaan, että soitelisi firmoille sponsoreiden toivossa?

Voi tehdä kumpaakin! On hyvä oppia toimimaan myös bisneskentän kanssa. Ainakin kevyellä puolella toimivien kannattaa opetella se kieli. Minusta on luonnollista, että taiteilija tekee itse työtä sen eteen, että hänen taiteensa leviää laajemmille yleisöille.

Kaikki eivät voi päästä ammattimaisen agentuurin listoille ainakaan uransa alkuvaiheissa. Silloin on hyvä, että oppii kantapään kautta näitäkin asioita. Tässä on haastetta myös koulutukselle.

Tekijänoikeus ja muut tulevaisuuden haasteet

Aikaisemmin mainitsemasi TAO sisältää paljon uljasta tekstiä alan tulevaisuudesta. Se on kuitenkin jo yli neljä vuotta vanha, eivätkä läheskään kaikki sen sisältämät suunnitelmat ole toteutuneet. Mitä TAOlle on tapahtunut?

TAOn jälkihoito jäi vähän huonolle tolalle. TKT toivoi kovasti, että TAO:n toteutumista olisi seurattu ja kehitetty suunnitelmallisemmin. Nyt vain osa hienoista ajatuksista – kuten luovuuksstrategia ja kulttuurivientihanke – ovat edenneet erillishankkeina.

Olin jokin aika sitten kuultavana opetusministeriön strategiapalaverissa ja ymmärsin, että ministeriö tulee ottamaan TAO:n seurannan lähitulevaisuudessa hyvin vakavasti. Siellä myönnettiin, että syvällisen päivityksen aika olisi juuri nyt.

TAOssa todetaan, että tekijänoikeuksien hallinnoinnin pitäisi pysyä opetusministeriössä. Tämä on juuri nyt hyvin ajankohtainen asia. Onko hallinnointiministeriössä vaihtoehtoja?

Ei ole. Tekijänoikeusasioiden hallinnointi pitää ehdottomasti säilyttää kulttuuriministeriössä,

eli OPM:ssä. Sen, että kyse on tekijän oikeudesta, on ehdottomasti oltava etusijalla suhteessa teollisuuden oikeuksiin.

Maailman muuttuessa tulee uusia tapoja käydä kauppaa, eivätkä kaikki vanhat asetelmat varmasti päde maailman loppuun asti. Niistä pitää kuitenkin kyetä neuvottelemaan siten, että lähtökohtana on edelleen tekijän ja taiteilijan oikeus.

Mikäli siirto esimerkiksi uuteen superministeriöön tapahtuisi, olisiko peli tältä osin menetetty?

Toivon todella, etten näe sitä tilannetta. Minulle on itsestään selvää, että tekijänoikeuksien hallinnoinnin on säilyttävä OPM:ssä.

Tällä hetkellä ei kuitenkaan voi olla varmuutta, mitä tulee tapahtumaan. Elinkeinoelämä pistää kovaa tekstiä tulemaan, ja sillä on kovat välineet. Edellisen lakiuudistuksen aikana kulttuuriministerin kimppuun hyökättiin aika törkyisillä aseilla, mikä on ikävä tapa edistää asioita. Toivon, ettei peli mene ainakaan sellaiseksi.

Taiteen kentälle ollaan puuhaamassa tiede- ja teknologianeuvoston tyyppistä kulttuurineuvostoa. Mihin sellaiseen se pystyisi, mihin taiteen keskuustoimikunta ei pysty?

TKT on ollut tässä asiassa aktiivinen. Meidän mielestämme ei tarvita enempää kulttuurin ja taiteen sisäisiä keskusteluerhoja. Se mikä puuttuu, on poliittisen päättäjävallan ajatteleva asenne kulttuurin edistämisen ja resursoinnin kysymyksiin. Tästä syystä TKT on esittänyt kulttuuri- ja taideneuvoston tarpeen pohtimista.

Kulttuuri- ja taideneuvosto olisi poliittisen eliitin ja vallanpitäjien keskusteluelin tiede- ja teknologianeuvoston tavoin. Valtion tiede- ja teknologianeuvosto on neuvoo-antava elin, mutta sen neuvoilla on taipumusta toteutua.

Kyseistä neuvostoa vetää pääministeri, ja mukana ovat valtiovarainministeri ja joukko muita ministereitä ja kansliapäälliköitä sekä asiantuntijajäseniä. Jos kulttuurilla olisi vastaava neuvosto, kulttuurin rahoituksen asioita pohdittaisiin laajasti ja monihallinnollisesti poliittisten

päättäjien keskuudessa. Nyhän kulttuurin ja sen resursoinnin kysymykset tulevat vain harvoin keskusteluun politiikan kentällä, edes vaaliteemoina.

Kulttuurin alan määrärahat eivät ikinä voi kasvaa vastaamaan tarvetta pelkästään opetusministeriön rahoituskanavien kautta. Kulttuurivientihanke on ensimmäinen hyvä esimerkki toimivasta monihallinnollisuudesta – ja sekin on vasta lähtökuopissaan. Samalla tavalla esimerkiksi taiteen soveltavan käytön rahoituksessa tulee sosiaali- ja terveysministeriön olla merkittävästi mukana.

Kulttuurientoja ja lomailua

Olet mukana myös Teosto ry:n johdossa. Miten aikasi riittää kaikkeen?

Kaiken lisäksi asun Kaustisella – olen siis pääasiassa viikot Helsingissä ja viikonloput Kaustisella. Ehkä juuri siksi aika riittääkin, koska asun pysyvämmiin muualla. Helsingissä olen vain töissä!

Saat varmasti kutsuja jokaiseen kesäiseen kulttuurientoon. Kierrätkö kesäisin työasioissa?

Saan käydä kesäisin monissa kulttuuritilaisuuksissa. Vuonna 2004 vierailin yhteensä 15 kesätapahtumassa, mikä oli ehdottomasti liikaa! Viime vuonna vierailin yhdeksässä tapahtumassa, tänä kesänä en niinkään monessa.

Yritän aina käydä pääasiassa sellaisissa tapahtumissa, joissa en ole ennen käynyt. Niitähän meillä riittää, valtiontukeakin saa yli 150 tapahtumaa. Suositellen kulttuuritapahtumia kaikille – nimenomaan oman erityisalan ulkopuolisilta alueilta. Festivaalit ovat hieno mahdollisuus laajentaa omaa kulttuurikuvaansa ja löytää uusia taidemuotoja.

Pidätkö kesällä myös oikeaa lomaa?

Ehdottomasti. Kyllähän loman pitää olla myös lomaa, akun lataamista. Kaustisella olen mielusti nyytimaalla, korjailen talon nurkkia, pelaan erilaisia pallopelejä – ja korttia ravintola Pelimannissa. 🎲